

Det Kongelige Opfostringshus og Den Thorupske Stiftelse

Otto Jensens efterfølger, cand. theol. Holten Lützhøft, var fjerde teolog i træk på forstanderposten. Lützhøft havde undervist som folkeskolelærer, men desuden virket som lærer og tilsynsførende ved De kommunale Fortsættelseskursus i København, samt undervist i pædagogik ved De danske Realskolers seminarium.

Den nye forstander havde udgivet flere lærebøger og var i 1914 i gang med en større opdragelseslære. Med disse og andre kvalifikationer overtog han i 1914 de opgaver, der i det forløbne havde hvilet på Otto Jensen. Undervisningen trængte til fornyelse, de økonomiske problemer hvilede som en tikkende bombe under Stiftelsen, og han ønskede midler til at hjælpe de udgåede elever.

Verdenskrigen fastholdt status quo eller gjorde ondt værre, men det lykkedes at bringe skuden frelst gennem "Stormens Brag". Stiftelsen modtog nogle smukke legater, hvoraf et fra 1918, skænket af årgang 1874-1878, "i taknemmelig erindring om vort gamle fosterhjem", varmede særligt. Man bemærker, at eleverne var fra Otto Jensens første år som forstander.

I 1917 trak etatsråd Dybdal sig fra borgmesterposten og dermed fra hvervet som Opfostringshusets øverste chef. Han blev afløst af dr. phil. Ernst Kaper, kendt skolemand. Året efter tog magistraten under dennes ledelse mølposen med de thorupske midler frem og nedsatte et udvalg bestående af Kaper, rådmænd Jessen og - forstander Holten Lützhøft.

Lützhøft havde arvet Otto Jensens plads i inderkredsen, men denne gang blev forgængerens energiske indsats kronet med held. Ganske vist overvejede de tre nye mænd "at undersøge om man ikke burde blive i forgængerens spor", og fremdeles lade kapitalen vokse,

Det engelske bombardementet af København 1807. Opfostringshuset slap ikke intakt. Det var dog for intet at regne imod ødelæggelserne ved Vor Frue Kirke. Alt i alt måtte skolen betale 600 rd. for mindre reparationer. Et beløb der var så beskedent, at det udgjorde under to procent af forsikringssummen. Uheldigt for eftertiden var det, at Den almindelige Plejeanstalts arkiv gik tabt ved en brand i Pustervig, da arkivalierne fra Opfostringshuset i tiden mellem 1771-1781 blev opbevaret der.

til den blev stor nok til at oprette en selvstændig stiftelse, men denne gang faldt loddet ud til fordel for Det kongelige Opfostringshus.

I stedet for at vente tog man Otto Jensen gamle forslag om en fælles institution op til fornyet overvejelse. De tre anbefalede, at "Det Kongelige Opfostrings-

Oluf Christensen (1827-1904) ledede skrædderværkstedet 1866–1904 under tilnavnet "Mester". Den finurlige lille mand med den ipsenske hårpryd var drengenes absolutte favorit, den de søgte trøst hos, når tilværelsen syntes for trist. Mester blev hovedperson i utallige anekdoter i sine 38 års tjeneste på skolen. Udnævnt til Dannebrogsmænd for sit mod i krigen 1848-1851.

hus" og "Den Thorupske Stiftelse" kom under sammetag. Det hensyn til Otto Thorups ønsker, der i Otto Jensens tid havde stillet sig i vejen, blev nedtonet, idet man dog af hensyn til den døde donators forkærlighed for københavnske børn besluttede, at 25 pladser skulle reserveres til drenge fra hovedstaden. Med den specifikation blev anbefalingen leveret til Magistratens approbation. Magistraten samtykkede.

Man må nok sige, at Lützhøft med denne begyndelse

var en lykkens Pamfilius. Legatkapitalen var i 1918 vokset til 706.000 kroner, det største beløb siden den kongelige majestæts donation på 12.000 rd. ved stiftelsen i 1753. Der blev straks bevilget 50.000 kroner til afhjælpning af de mest nødvendige forbedringer.

Kvindelig lærer

Med det store legat tog Opfostringshuset et afgørende skridt ind i den moderne tidsalder. Petroleumslampernes dunkle skær afløstes af Edisons elektriske glødelamper, og Stiftelsen fik varmt bad og W. C. indlagt. Fra 1919 blev Skorperne underkastet en systematisk tandpleje med flere eftersyn og påfølgende reparationer hvert år.

Til forandringerne hørte også, at Magistraten oprettede en stilling som inspektrice. Den gamle oldfrue, frk. Hartwich, der havde forenet stillingerne om oldfrue og økonoma i en person, gik af efter 27 års fortjenstfuld gerning. Nu blev hun erstattet af to kvinder, en økonoma og en inspektrice. Frk. Plesner, uddannet skolelærer fra Østre Gasværksvejs skole, skulle jævnføre en detaljeret stillingsbetegnelse overtage oldfruefunktionerne, men desuden undervise og tilføre den mandsdominerede institution kvindelige værdier.

Det vakte røre i gamle skorpekredse. Mange opfattede det som en begyndende opløsning af disciplinen. I en diskussion i Opfostringshusforeningens blad hævdede kritiske røster, at eksperimentet var dømt til mislykkes. At en kvinde brød brechen i denne traditionelle "Jomsborg" var tegn på sædernes forfald. "Det er jo så, at vi har været vidne til en autoritetsnedbrydelse omkring os, som verdenshistorien ingensinde tidligere har kendt magen til, skrev en gammel skorpe.

Det var at stille sagerne skarpt op, bortset fra at skolen fra tidernes morgen havde haft oldfruer, strik-

kemadammer og andre kvindelige matroner boende i huset. Forstanderen forsvarede beslutningen og manede mildt til forsoning, og kunne i de følgende år bevidne, at det fungerede endda meget godt med frk. Plesner. Hun etablerede et nært forhold til den enkelte elev, så tæt at hun i de følgende år kom til at holde festen for konfirmanderne, ved hvilken lejlighed hun henvendte til hver enkelt med en morsom tale med venlige erindringer om dennes rolle i det fælles samvær.

Frk. Plesner modtog ved sin tilbagetræden i 1926 anerkendende ord for sin virksomhed, og til beroligelse for de autoritetshungrende, havde hun formået at styre drengene på sin egen feminine facon. Om hun havde måttet ty til korporlige virkemidler, vides ikke, men hendes kvindelige efterfølgere skal efter sigende have behersket finere fysiske afstraffelser.

Kostskole eller børnehjem

Opfostringshusets status blev drøftet livligt i disse år. Det kongelige var falmet lidt, da institutionen kom under fattigvæsenet, forgyldningen krakelerede under den økonomiske tilbagegang, og nu, omkring 1930 debatterede skorper livligt, om man kunne kalde deres fosterhjem en kostskole, eller om den rettelig burde klassificeres som børnehjem eller opdragelsesanstalt.

Ordet kostskole klingede bedst, mens de to andre betegnelser ikke lød så præsentable, især ikke i de gamle elevers ører. Bølgerne gik højt i Opfostringshuset. Forstander Lützhøft forholdt sig ret afslappet til alle tre ord, men oplyste, at Stiftelsens drift siden begyndelsen af tyverne var helt afhængig af penge fra finansloven, og at man modtog disse midler som børnehjem. Betegnelsen var slet og ret en forudsætning for at modtage det nødvendige tilskud. Det forstyrrede

dog ikke forstanderes nattesøvn. Uanset formalia opfattede han Stiftelsen som "på en gang hjem og skole".

Børnehjem eller ej, Opfostringshuset var det, man formåede at gøre det til, og ambitionerne var høje. Lützhøfts stab arbejdede for at styrke undervisningen, helst til mellemskoleniveau, og i det politiske bagland ønskede borgmester Kaper, at skorperne skulle være Københavns soranere.

Under linden

Lützhøfts Opfostringshus fortsatte i det daglige omtrent som i Otto Jensens tid, men med mindre kategoriske referencer til det religiøse. De tusinder af årlige bønner blev fremsagt fra morgen til aften, to gange Fader vor ved morgenandagt og aftensang, bønner før og efter hvert måltid, men uden den glød, Otto Jensen havde krævet. Lützhøft arvede øgenavnet "Vægteren", men sagt uden malice. Nogle kaldte ham "Den gamle", men selv ønskede han at blive kaldt "Plejefar". Drengene taltale ham med Du, både i daglig omgang og senere, når de havde forladt Stiftelsen, i brevveksling med ham.

Interviews og tilkendegivelser fra gamle elever tegner billedet af en striks men retsindig pædagog. Poul Kürstein, elev 1930–1934, hævder, "at hos ham nød man den retfærdighed, at man fik nøjagtig den straf, som man stod til efter skolens traditioner". Det afveg han aldrig fra. Da samme Kürstein bad om udsættelse af en straf, svarede Lützhøft mildt men fast: "Hvad jeg skrev, det skrev jeg!" Han var ikke teolog for ingen ting.

Lützhøft ledede skolen i kristen ånd, "men uden påtrængende forkyndelse, og uden misbrug af skriftsteder". Og trods sin kristne baggrund så han meget mindre på visse synder end sine forgængere. At drengene

interesserede sig for de kvindelige ansattes attributter, når hormonerne begyndte at rumstere, tog han meget roligt. I Randersgade lå det sådan, at de ved at agere Spiderman i ståltrådshegnet om overlærerens have i gården, kunne komme i niveau med tjenestepigerne under afklædning i deres værelser eller i badet. Pigerne lod sig sjældent afficere af de ungdommelige lurere, men disse risikerede en ordentlig afklapsning, hvis de blev opdaget.

Forstander Lützhøft tog i modsætning til sine forgængere den slags roligt. Nr. 84, der havde beluret forstanderens husassistent i badet, mente at være sluppet uset bort fra gerningsstedet, og stor var hans overraskelse derfor, da forstanderen flere måneder efter nævnte hans brøde, men nøjedes med at tildele ham en mild irettesættelse.

I øvrigt tog Lützhøft uden at blinke seksualundervisningen på sin kappe. Han instruerede i de tekniske detaljer og fortalte om kondomets fortræffelighed, ret godt gået af en teolog i hine dage.

Magtudøvelsens veje

Som nævnt hvilede øjet fra det høje ikke så tungt på drengene under Lützhøft. Sammen med overlærer S.N. Holck, inspektrisen frk. Holm, et par yngre lærere plus tre eksterne lærere håndhævede han disciplinen efter de reglementer, der hang i alle lokaliteter. Drengene blev straffet med traditionelle midler, mest med flade øretæver. Lussinger blev uddelt med gavmilde og øvede hænder, skriver Kürstein. De efterlod brændende kinder, men sjældent nag og ofte beundring fra modtagerne. Når blot de blev uddelt retfærdigt.

For at kunne styre over 100 drenge måtte forstander og lærere delegere deres myndighed ud til underor-

dnede kommandolede. Dette system havde rødder i 1700-tallets Opfostringshus, men var i tidens løb blevet tilpasset nye forhold og lokaliteter.

Sovestuedrenge, legestuedrenge, spisestuedrenge, og hvad de nu hed, havde ansvar og mandat inden for de nævnte områder. De skulle sørge for den orden, som reglementet krævede, og befalede i lærernes fravær over de andre drenge. De måtte ikke straffe undersåtter, men skulle melde overtrædere til vagtlæreren. Når denne dukkede op stod der vanligvis en håndfuld, der havde forsyndet sig mod reglementet. Han fordelte øretæverne eller daskede dem måske blot blidt i hovedet med nøgleknippet, alt efter forseelsens art og sit eget humør. Lützhøft havde fremført kritik af systemet, men det forblev uændret i alle år i Randersgade.

Præfekterne befandt sig som den berømte lus mellem to negle. Lærerne krævede deres loyalitet, men kammeraterne så til, at de ikke var for nidkære. Det var en delikat balance. Præfekten for gårdtoiletterne, det såkaldte Sanssouci, skulle sørge for, at kammeraterne fik besørget færdig, før klokken ringede til lektielæsning, men han vederfaredes en hård medfart, da han skyndede ubarmhjertigt på en kammerat, der kæmpede med en hård fødsel. Denne reagerede med at banke toilettdrengens ansigt skævt, gult og blå. En sovestuedreng, der havde svært ved at styre kammeraterne på vej i seng, kom også galt af sted. Da vagtlæreren ankom og fandt 25 drenge meldt til afstraffelse, viftede han kødranden i seng uden straf, men tildelte den arme vagtdreng en sviende lussing – uden kommentar.

Fjerde klasse påtog sig som plejefædre at indføre de nye førsteklasse i sæd og skik på Opfostringshuset. De skulle tage vare på de nye i starten, men plejefar kunne falde for fristelsen til at hundse med dem i stedet. Det kunne udarte sig til tyranni og mobning. De nye skorpe

blev ført gennem krænkende ceremonier, så som buksevand, trælår på rundbænken under skolegårdens lind. Nogle måtte agere kammertjener for plejefar, rede hans seng o.s.v.

Oftest havde disse ceremonier en godmodig karakter, men der fandtes enkelte tyranner, som pinte og ydmygede de små utilbørligt. Det var formentlig medvirkende til at Lützhøft på en lærers anbefaling ændrede klassernes placering på de to sovesale. 1. klasse, der havde delt sovesal med 4. klasse, blev flyttet ned til nederste sovesal, idet de byttede med 3. klasse. Dermed mistede førsteklasseerne de gode plejefædres

natlige beskyttelse, men slap for tyrannernes plagerier.

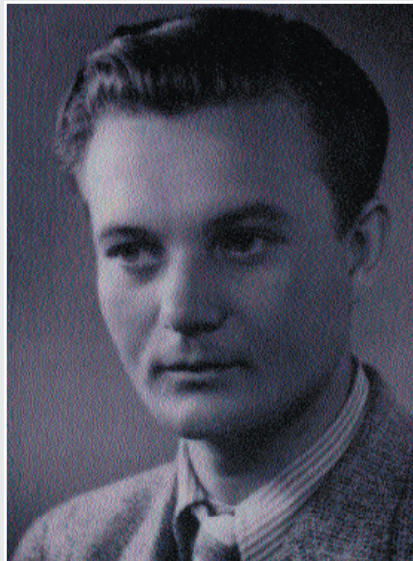
Skjolddrengene

En udsat gruppe blandt drengene var de såkaldte skjolddreng, drenge som tisede i sengen. Det var strengt forbudt. Fra stiftelsens start havde man straffet uvæsenet, idet autoriteterne forudsatte, at drengene kunne kontrollere deres blære, hvis de altså ville. Altså tisede de i sengen af ond vilje.

Der var praktiske gener i forbindelse med sengevædningen, især lugten på sovesalen. Det påhvilede skjold-

Forfatteren Mogens Klitgård kom til verden i Valby 23. august 1906. Hans fader var afdelingsleder i Fællesforeningen af danske Brugsforeninger, og moderen passede hjemmet. Han var kun seks år da moren døde af kræft og tragedien fortsatte da han som niårig mistede sin far. Han blev taget i pleje af sin farbror og tante, men de kunne ikke magte opgaven og efter sommerferien 1917 fik Klitgaard plads på Det kgl. Opfostringshus.

Det var en stor omvæltning for Mogens Klitgaard at begynde på Opfostringshuset. Ganske vist var han vant til at passe sin skolegang, men når skolen var forbi, så havde han fri. Sådan spillede klaveret ikke på Opfostringshuset, her var hele dagen skemalagt og levnede ikke megen tid til dagdrømme og uforpligtende leg. Af Opfostringshusets inspektionsbog fremgår det, at 42 Mogens Klitgaard

Den frihedselskende Mogens Klitgaard havde svært ved at indrette sig under skolens snorlige reglement

havde besvær med at indordne sig skolens love og disciplin:

"21.6.1918: 42 benytter Skrivetimen til at læse i sin Biblioteksbog".

"14.12.1918: 42 skulkesyg. Gentagne Klager fra Sygeplejersken og Frk. Iversen over hans uforskammede Opførsel (Prygl og Indeholdelse)".

"9.5.1919: 42 snak ved Bordet (Prygl)".

"27.4.1920: 24 og 42 som faar Mad først morer sig med at trække Tiden ud. Mange Opfordringer om at skynde sig (1 slag)"

"2.5.1920: Trods gentagne Paabud om at tie stille ligger 42 og snakker efter Sengetid"

Optegnelserne over Mogens Klitgaards forseelser er mange i inspe-

ktionsbogen. Somme tider resulterede de i en løftet pegefinger, nogle gange i et løftet spanskør, men lovovertrædelserne medførte også, at han fik stuearrest og ekstraarbejde eller blev nægtet søndagsfri.

Efter sin konfirmation i 1921 kom Mogens Klitgaard i gartnerlære nede i Rødvig. Denne tid oplevede han som en fortsættelse af tiden på Opfostringshuset og i foråret 1922 havde han fået nok. På gartnerens cykel tog han først turen til København, derfra videre til Humlebæk, hvor han sneg sig ombord i en lille kragejolle og sejlede over sundet til Sverige. De næste par år slog han sig igennem med lidt af hvert, han vagabonderede, havde korte arbejdsforhold og i en periode var han cigaretsmugler i Nordsverige. Det gik imidlertid galt. I 1924 blev han snuppet af det svenske politi, der satte ham på et tog til København.

Tilbage i barndomsbyen begyndte Klitgaard som billardmarkør, alt i mens han skrev, når han havde fri. Han ville være forfatter og skrev en hel fremtidsroman med et klart samfundssatirisk budskab. Han sendte manuskriptet til det venstreorienterede tidsskrift *Plan*, der gav det videre til vurdering hos forfatteren Hans Kirk. Han anbefalede, at Klitgaard gik lige til sagen og byggede en direkte samfundskritik ind i sit arbejde.

Klitgaards næste projekt blev *Der sidder en Mand i en Sporvogn*, hvor han lod sig inspirere af en tegning af Arne Ungermann i bladet Kulturkampen. Bogen blev udsendt i 1937 og fik rosende anmeldelser hele raden rundt. Året efter fulgte *Gud mildner Luften for de klippede Faar*. Besættelsen satte imidlertid en stopper for kritik af datidens samfundsforhold, i stedet skrev Klitgaard

de historiske romaner *De røde Fjer* og *Ballade på Nytorv*. I foråret 1941 læste Elith Pio, Mogens Klitgaards radoroman *Elly Petersen* op i radioen. Det blev en stor succes og romanen blev senere filmatiseret med Bodil Kjer og Poul Reichhardt i hovedrollerne.

Den 29. august 1943 flygtede Mogens Klitgaard til Sverige. Han frygtede, at han som en kendt og påskønnet forfatter, der havde stillet sig på humanismens side, ville blive interneret i Horserød. I 1945 kom Mogens Klitgaard tilbage til Danmark. På det tidspunkt var han dog så svækket af tuberkulose, at han døde den 23. december samme år

Kilde. Leon Jaurnow: *Den lyse vagabond. Mogens Klitgaards liv og forfatterskab*.

drengene at skyldes deres lagnar, men det blev ikke gjort bedre, end at man kunne tælle skjoldene som årringe på vædernes lagnar. Urinen trængte ned i madrasserne, som ikke kunne vaskes, da de ikke kunne nå at tørre til næste sengetid. Summa afgav skjolddrengens senge ammoniakdampe, der hindrede de tørre drenge i at sove.

I Store Kongensgade havde man løst problemet ved at tildele væderne egen sovestue, men i Randersgade disponerede man ikke over så mange rum. Her reagerede de tørre drenge ved at trække deres senge bort

fra den utætte kammerats, og forstanderen kunne i svære tilfælde finde på at flytte pågældende skjolddrengs seng til en fjern og ensom ende af sovesalen.

Af inspektionsbøgerne fremgår, at standardstraffen for et ugentlig skjold i 1926 blev irrettesat med indeholdelse til søndag kl. 10, flere skjolde til 11.15. Når den vagthavende lærer trådte ind på sovesalen om morgenen og råbte sit rungende "skjolddrenge?", forventedes det, at de uheldige frejdigt bekendte i halvtreds kammeraters nærvær. Derefter måtte uheldige aftage lagenet, sørge for at skyldes det og hænges det til

Forsiden til tidligere forstander Svend Nordby Holcks (1893-1954) drengebog, *Én af de grønne Drengene* fra 1947. Bogen udspiller sig i begyndelsen af 1760'erne og handler om drengen Claus, der må grueligt meget i gennem på Det kgl. Opfostringshus, før han til slut får velfortjent oprejsning

tørre i kælderens vaskerum.

En optælling i inspektionsbogen fra maj 1926 viser, at ikke mindre end 20 drenge havde tisset i sengen i dagene 7 – 31 maj. De 14 havde kun forset sig én enkelt gang, mens 6 stod for 27 vandladninger. En synder stod for hele 10 skjolde. Enkelte forsøgte at skjule deres skjold, selv om det betød, at de måtte stige i en fugtig seng næste aften. I maj 1926 blev en dreng noteret for tre "uansede" skjolde. Det fremgår ikke, hvordan han blev afsløret, men anmassende lugt og gule urinskjolde efter flere vædninger begrænsede muligheden for at skjule forseelsen. Afsløringer kostede dyrt. En nr. 101 fra 1920-erne måtte bøde med indeholdelse hele søndagen for at have løjet sig fra flere skjolde.

Den hårde strafpraksis bundede som sagt i den gamle opfattelse, at drengene tisede af fri vilje i deres egen rede. Men den logik haltede og stred mod, at termen "ufrivillig natlig vandladning" fra 1922 var blevet indført som grund til at nægte optagelse. Før havde optagelseskriterierne blot krævet en autoriseret læges attest på, at ansøgeren var sund og frisk. Der kan naturligvis have forekommet mangelfulde eller bedrageriske lægeattester, men at en femtedel eller flere af de indslusede drenge skulle være sengevædere, strider mod al sund sans. Det ses af, at de fleste kun oplevede uheldet enkelte gange, og at de andre tilsyneladende kun opstod i perioder. En optælling af skjolddrengene fra oktober 1891 registrerer 17 skjolddrenge. Af disse kun en i sengen hver nat, to gjorde ofte, mens resten var lejlighedsvædere eller kun havde få uheld.

Meget tyder på, at opholdet på Opfostringshuset fremmede ufrivillig vandladning. Straffeprotokollen har eksempler på, at drenge efter engangsuheld med mindre straf til følge begynder at tisse jævnlige. De komme

ind i en tilbagevendende cyklus med skærpede straffe og nye uheld efter hinanden.

Opfostringshuset var ikke ene om at huse fænomenet. Det var også kendt på adelens og borgerskabets kostskoler. Herlufsholm havde sengevædere, ja selv engelske Eton havde sine. Winston Churchill nævner sin angst for at tisse i sengen på den fornemme kostskole omkring 1880, og Eric Blair, kendt under pseudonymet George Orwell oplevede fænomenet i 1917-20.

Straffens logik smuldrede. Den 27. september 1939 modtog alle opdragelseshjem i Danmark besked fra Overinspektionen for Børneforsorgen om, at det var uforsvarligt at straffe sengevædere. Hvordan budskabet blev modtaget på Opfostringshuset er uvist, men et par måneder senere søgte Stiftelsens nye forstander, Karl Duus, Københavns Magistrat om tilladelse til at bortvise et par skjolddrenge. Magistraten svarede nej til forstanderens anmodning.

Den sorte bog

Med placeringen under Københavns Magistrat var Opfostringshuset underlagt samme straffebestemmelser som kommuneskolerne. De omfattede fra 1909 eftersidning for mindre forseelser. Grovere adfærd som opsætsighed, gentagen ulydighed, grove tilfælde af løgnagtighed, skulken, ondsindet adfærd, vold mod kammerater, råhed og vandalisme, usømmelig eller usædelig tale eller handlinger med mere gav lærerne adgang til at svinge spanskørret, men i modsætning til tidligere kun mod elvernes baller.

Opfostringshuset synes i det store og hele at have fulgt disse retningslinier på linie med folkeskolerne. Det fremgår af inspektionsbøgerne og støttes af personlige

vidnesbyrd, interview og skriftlige udsagn fra tidligere elever.

Inspektionsbogen, "Den sorte bog", havde eksisteret på Opfostringshuset siden 1845, men var blevet gjort obligatorisk ved et cirkulære af 1928. Bogen angiver en endeløs række af forseelser, alvorlige, bagatelagtige, muntre og bizarre, som blev straffet spontant eller efter grundig overvejelse.

Af inspektionsbøger for årene 1922, 1926, 1930 og 1936 fremgår det, at frihedsberøvelse var den foretrukne straffeforanstaltning. I november 1926 gik det hedt til med ikke mindre end 95 indeholdelser. Selv om enkelte drenge kan have tegnet sig for flere indeholdelser, må straffen have ramt størstedelen af eleverne.

Gennemgår vi slag med spanskør i november 1926, ses det at tre drenge har modtaget et enkelt slag i enden. Syv havde gjort sig fortjent til to, ni blev tildelt tre slag, og to grove lovovertrædere måtte lægge bag til henholdsvis fire og fem slag af spanskørret. Det var ikke store sager, som udløste disse afstraffelser. Ophold på et forkert sted på et givet tidspunkt, eksempelvis i forstanderens have eller på sovesalen, klatring i træer, snak på sovesalen og deslige. En overtrædelse af taleforbuddet, når der var sagt godnat, kunne eksempelvis indbringe 2 slag i Lützhøjts tid.

At samme fysiske forseelse kunne udløse forskellige sanktioner, viser at systemet ikke var ufejlbarligt, eller var i bedste fald udtryk for de dømmendes finfølelse. Det ses af to sager fra 1925 og 1926. 13. marts 1925 anfører inspektionshavende lærer i den sorte bog: "212 forpuster luften på tegnesalen. Vil intet indrømme, trods kammeraternes enige påstand og min egen undersøgelse". Der står intet om, hvor grundigt eller hvordan læreren havde undersøgt sagen, men 212 blev kendt skyldig og fik banket reminiscenserne af det uhel-

dige udslip ud af bukserne med 5 rappe slag af røret. Året efter begik nr. 97 samme brøde, men slap med to slag. Det kunne skyldes forskelligheder i duftkvaliteten eller to læreres divergerende tolerancetærskel, men ekstratildelingen til nr. 212 blev snarere retfærdiggjort af hans nægtelse.

Inspektionsbogen taler om uvederheftige forklaringer. Den slags blev straffet hårdt efter Opfostringshusets moralkodeks.

Drengene bed smerten i sig og bar normalt ikke nag til eksekutor, når straffen svarede til den knæsatte praksis. De frygtsomme led måske mere end de modige, men når smerten havde fortaget sig, kunne de præsentere de sårede bagdele for de beundrende kammerater. De blå striber gav anseelse som militære distinktioner. 212 kunne næsten betragte sig som femstjernet general.

Dagligdagen på Opfostringshuset blev imidlertid mest reguleret gennem utallige mindre afstraffelser, mest lussinger. De faldt prompte for brud på de detaljerede reglementer for skolens lokaliteter. De kunne næsten ikke undgås, men enkelte fredelige skorper erindrer dog højst en håndfuld afstraffelser i løbet af de fire år på Stiftelsen.

Forbudte lege

Seksualiteten har formentlig været til stede alle dage i Opfostringshusets historie, mere eller mindre erkendt, men altid problematisk. De små nøgne aber, der blev indlagt før puberteten voldte næppe problemer, men i løbet af de fire år på Stiftelsen følte og gennemgik de den uundgåelige metamorfose til unge mænd med hår på brystet.

Det var både upraktisk og forbudt at udføre sek-

suelle discipliner på Stiftelsen, men vi ved lidt om overtrædelser, al den stund tidsånden ikke tillod seksuel eksercits, det være sig med eller uden partner. Enkelte eksempler på liderlig adfærd er nævnt i kildematerialet, men de er ikke nærmere beskrevet med undtagelse af et par tilfælde. Ét i Store Kongensgade, og i nyere tid ét i Randersgade, hvor fremmelige drenge har fuldført kønsakten med unge kvinder. Omkring 1950 forcerede dristige unge skorper også plankeværket til Grenågade for at dyrke elskov med gadens jævnaldrende døtre.

Interview med gamle skorper afslører den selvfølghed, at de fleste drenge onanerede på livet løs, nogle med hinanden i mangel af pighænder. Der stod intet sted, at det var forbudt, men det gjaldt i hvert fald forhold af homoseksuel karakter. Drenge, der identificeredes som sådanne – det skete i et konkret tilfælde – kunne isoleres på sovesalen, helst anbringes i et hjørne af de små klassers sovestue. Kampen mod synden blev ført med vekslende intensitet. Den kloge Lützhøft afdramatiserede emnet, men andre forstandere og lærere optog kampen mod misbrug, ja endog foretog razziaer på sovesalen for at afsløre misbrug. Visse førte feltslaget mod synd så fanatisk, at det fik modsat virkning. Det skete for eksempel for pastor Honoré fra Lutherskirken. Når den elskelige præst i malende billeder beskrev de syndige kvinder, skorperne skulle vogte sig for, forfaldt indtil flere konfirmander til brøde med hænderne under de faste skoleborde.

Midt i en jazztid

Danmark balancerede under økonomisk verdenskrig og kulturel revolution. Vi havde fået radio, Josephine Baker havde svingede bananer i Scala, Louis Armstrong præsenteret sit mesterlige trompetspil for danskerne

med Svend Asmussen og Leo Mathiesen i kulissen. Der var også kommet lydfilm, og Poul Henningsen skød pile mod det konservative borgerskab, men på Opfostringshuset var alt ved det gamle, blot lidt bedre.

Midt i en jazztid holdt Lützhøft fast om roret. Han og lærerstaben med overlærer Holck som ankermand ledede eleverne på den rette vej – efter bedste evne. Han havde et godt øje til de folkelige fornøjelser: ”Med hensyn til forlystelserne kan det være meget godt, at drengene engang imellem ser et godt og passende stykke på et af vore bedre teatre, men det må bestemt forbydes dem at gå i varieteer og revueteatre, hvor de lærer tarvelige viser og slibrige vittigheder”, repeterede han i Stiftelsens årsberetninger. Og biografforestillinger med ”frække forbrydere, slagsmål og mord” var ligeledes forbudt land. Og rygning! Forstanderen stod vagt i gevær.

Med hensyn til musikken stod skolens repertoire i det klassiske tegn. Man fulgte sporet fra musiklærer Larsens tid i århundredets først tyve år. Men skolens musikelever øvede stadig Gluck, Mozart og Beethoven under kyndig ledelse. I trediverne C. A. Ditmann, Poul Sørensen (sang), Høyer (violin) og Løsekraut på cello. Til disse enkelte eksempler fra et stort klassisk musikrepertoire føjede den almindelige sangundervisning, to ugentlige timer i alle klasser. Weyse, Lange-Müller og N. W. Gade og Carl Nielsens sange blev føjet til drengenes usynlige sangskat.

Af og til var dagen fuld af sang på Opfostringshuset. Lützhøft, der selv kom fra en familie med klaver, kunne under såkaldte karantænesøndage, hvor eleverne blev nægtet udgang på grund af epidemier i byen, pludselig indfinde sig i legestuen og bortjage den dystre stemning med Die Grenadiere eller Erbkønig. Også forstanderens hustru og sønnen Michael bidrog til de musiske

udfoldelser.

Lützhøft og hans efterfølgere tillod dog fremvisning af tegnefilm og oplysende film, ja i fyrrene kom seriøse danske spillefilm og film om boksning og fodbold på repertoire i legestuen. Gøg og Gokke og Joe Louis i kamp mod Abe Simon og Jersey Joe Walcott stod højt på skorpernes hitliste.

Fremmest i idræt

Opfostringshuset satsede meget på idrætten. Gymnastikinspektør K. A. Lassen fremhævede i 1933 i dagspressen skolens drenge for deres fysik. Han indledte med en generel klage over danske skoleelevers fysiske dårligheder. ”Kun et sted har jeg fundet et resultat, der må kaldes strålende. Det var på Opfostringshuset”.

Her letter vi på hatten for gymnastiklærer E. Andersens hævde af traditionen fra Nachteggall, men skylder også økonomaen, den legendariske frk. Iversen tak for det brændstof, som nærede præstationerne.

At skolens fodboldbegeistrede drenge kastede sig ud i engagerede dystre på skolegårdens asfalt førte til panderynken, når de ødelagde træskoene, men samtidig til opfostring af en række fremragende fodboldspillere, der 10 år senere førte fodboldklubben ØB til tops i dansk fodbold.

Svend Nordby Holck

Ved Lützhøfts død i 1935 stod Opfostringshuset måske stærkere end nogen sinde siden tabet af lotteripengene i 1773. Drengene var kønnere og stærkere end i forne tider, skolen på et respektabelt niveau, skønt man ikke havde fået en attrået stilling som mellemskole.

Oluf Christensen (1827-1904) ledede skrædderværkstedet 1866 –1904 under tilnavnet "Mester". Den finurlige lille mand med den ipsiske hårpryd var drengenes absolutte favorit, den de søgte trøst hos, når tilværelsen syntes for trist. Mester blev hovedperson i utallige anekdoter i sine 38 års tjeneste på skolen. Udnævnt til Dannebrogsmænd for sit mod i krigen 1848-1851.

Mange drenge følte sig indespærret bag de høje mure i baggården i St. Kongensgade. Om søndagen havde eleverne lov til tage hjem til forældrene, hvis de ikke havde forbrudt sig mod de strenge reglementer, der gjaldt for alle skolens lokaliteter.

Forstanderen havde ydet sin indsats for at nå dette resultat, stærkt hjulpet af sin efterfølger.

Den nye forstander Svend Nordby Holck kom fra egne rækker. Holck stammede fra en provstefamilie på Fanø. Efter lærereksamen havde han arbejdet ved Det Kongelige Opfostringshus, indtil han gik frivillig ind i hæren under første verdenskrig. Efter krigen virkede han fem år som lærer ved forskellige privatskoler, for i 1923 at tiltræde posten som overlærer. Hans meriter

i de følgende år kvalificerede ham som selvskreven arvtager til Holten Lützhøft.

Holck var en overordentlig populær forstander, efter de fleste udsagn en fremragende pædagog. Han var kendt for at svinge spanskrøret med mere fynd end Lützhøft, der efter sigende svækkede effekten ved at stikke en del af spanskrøret op i ærmet, men det anfægtede ikke elevernes hengivenhed, måske fordi straffrekvensen for forseelser jævnfør inspektionsbogen

dalede betydelig. Der forekom sikkert lige så mange overtrædelser, men i stedet for indeholdelser eller slag opfandt Holck sanktioner, der forekom logiske i forhold til lovbruddene. Havde en elev sendt en bold gennem en rude, måtte han eksempelvis ikke deltage i spillet i en uge, havde en forsømt sine sanitære forpligtelser, blev han måske idømt gulvask et passende antal dage – og så fremdeles.

Den nye forstander høstede formentlig også drengenes anerkendelse for instruktion af skolekomedierne, men hans force synes især at have været en særlig evne som oplæser – Eibe og Høy i salig erindring. Kürstein skriver: "Overlærer Holck læste gerne op for os, og vi havde netop hørt de første kapitler af "Skibet". (Vi fik kun de første afsnit. I de næste fortælles om gammen med engelske piger. Var det derfor?) Deri fortælles om vikingerne i Haasteins skib. Vinden er i vest og den er hvas. Nede i læ ligger den jyske kyst. Dér venter døden, i vandet eller på stranden, hvor økse mænd venter. Mændene bider tænderne sammen og ror. Haastein! Haastein!

Og så brølede vi i kor: Haastein, Haastein! Og tyve drenge overskrævs på den lange tunge bænk løftede den op på Haa og slap den på stein, Haa – stein, Haa – stein. Flokkens frydefulde fællesoplevelse! Så blev endnu en bænk bemanded og langskibene vædrede hinanden, og det endte med et brækket ben eller noget lignende.

Det burde Johannes V. Jensen have set".

Kristiania Opfostringshus

I sommeren 1937 modtog Opfostringshuset Kristiania Opfostringshus. De norske "skorper" fik en flot modtagelse med officiel festivitas og udflugter til Sjølunds

fagre sletter og kvitterede med invitation til genvisit i Oslo den følgende sommer.

Skorpernes genvisit hos Kristiania Opfostringshus huskes stadigvæk af nulevende deltagere som en eventyrlig oplevelse. Overfarten var meget hård, københavnerne grønne i hovedet af søsyge, men på kajen i Oslo blev nattens lidelser glemt, da nordmændene modtog dem på kajen. Med hyttegutterne entusiastiske orkester i spidsen marcherede de forkomne danskere gennem Oslo ud til Opfostringshuset i Ulleval Haveby. De næste dage bød på udflugt til Holmekollen, hvor Oslo Kommune traktered med frokost, dernæst rutebiltur til Kongsberg, jernbanetur langs sydkystens søer og fjelde, sejltur gennem kanaler med sluser. Repertoiret var omfattende, afsluttende med herlige dage på hyttegutternes feriekoloni i Oslofjorden, med svømning, kajaktur og fiskeri.

Det var en vidunderlig tur, næsten for god til at være sand, og den fik da også et ulykkeligt efterspil. Det viste sig at budgettet revnede. Holck havde overskredet "drengenes konti". Forstanderen havde ønsket at præsentere sine drenge. Til den ende var de 25 ungersvende blevet ekviperet med bukser og jakke med revers, to par skjorter, en blå til hverdags og en rosafarvet til fest. Ikke nok med det; til værn mod eventuelt koldvejr i de norske fjelde var de danske skorper blevet udruste med et regnslag med stof, af samme type som en vis detektiv skal have båret i Londons tågede gader omkring århundredeskiftet.

De præcise omstændigheder ved Holcks afgang er ikke belyst. Den indkomne post fra Københavns magistrat til skolen er helt trivial indtil januar 1939. Men den 18. januar 1939 meddeler et brev fra magistraten til forstanderen ganske kort, at dennes afskedsbegæring er modtaget og accepteret! Tre måneder senere mod-

tager den nyudnævnte forstander, Karl Duus, et brev om dækning af "overtrukne elevkonti". En sådan post findes ikke i det offentliggjorte regnskab for 1938, medmindre den er kamufleret under betegnelsen "beklædningsudgifter", der faktisk er overskredet med kr. 2441.48.

Efter sin afsked opnåede Holck ansættelse som lærer ved Vigerslev Alle skole i København, hvor han ved siden af sin læregerning gjorde sig bemærket som forfatter af børnebøger, hvoraf flere blev bestsellere. Nævnes bør *Drengene fra Mafeking* 1943, *Fanødrengene* 1945, men her især bogen *Én af de grønne drenge*, som handler om en opfostringshusdrenge i Bernstorffs tid.